

Nep echt onder het naburig recht

Richard Trouborst, Charlotte Vrendenburg & Dirk Visser¹

In deze bijdrage worden enkele juridische aspecten van *deepfakes* besproken, oftewel niet van echt te onderscheiden nep (-beelden en/of -geluiden). Gekeken wordt naar de positie van de makers van deepfakes, de makers van materiaal dat in deepfakes wordt verwerkt en gedeepfake te personen en hun nabestaanden. De nadruk ligt hierbij op de aard en de omvang van de rechten en de belangen van die betrokkenen, niet op de juridische en praktische handhavings(on)mogelijkheden. Verder ligt de nadruk op deepfakes die niet primair bedoeld zijn om te misleiden, omdat die categorie interessantere vragen oproept dan de evident onrechtmatige categorie van voor misleiding bedoelde deepfakes. De conclusie is onder andere dat alle ‘gedeepfake te personen’ een vérgaande bescherming verdienen, waarbij wordt aanbevolen die bescherming gelijk te stellen aan en onder te brengen bij de nabuurrechtelijke bescherming van uitvoerende kunstenaars zoals zij die genieten onder de Wet op de Naburige Rechten (WNR).

Wat zijn deepfakes?

Deepfakes, een samentrekking van *deep learning* en *fake*, zijn niet van echt te onderscheiden kunstmatige beelden, geluiden of combinaties daarvan die met behulp van artificiële intelligentie (AI) tot stand komen, waarin doorgaans een (bekend) persoon dingen doet of zegt die hij of zij in werkelijkheid niet gedaan of gezegd heeft. Deepfakes komen tot stand met behulp van artificiële intelligentie, meer specifiek: *deep learning*, een geavanceerde techniek gebaseerd op de werking van menselijke neurale netwerken. Bij deze techniek wordt een computermodel getraind om zelf patronen te identificeren in een grote hoeveelheid data, zoals de wijze waarop een menselijk gezicht beweegt.

Terminologie

Met deepfakes bedoelen we in het vervolg van deze bijdrage *concrete* beelden, filmpjes of geluiden die nep zijn, maar er uit zien als echte foto's, beeldopnames of geluidsoptnames van echte personen. We bedoelen dus niet het proces, de techniek of de software, waarmee dergelijke beelden of geluiden worden gemaakt. We onderscheiden hierbij stilstaand deepfake beeld, bewegend deepfake beeld (al dan niet met geluid) en deepfake geluid. Merk op dat een stilstaande deepfake eigenlijk geen ‘foto’ (een fotografische weergave van iets bestaands) genoemd kan worden, een bewegend deepfake geen *beeldopname*, en een deepfake geluid geen

geluidsoptname. Dergelijke kwalificaties suggereren immers dat er iets ‘echts’ is opgenomen. Denk aan de definitie van het op zichzelf al archaïsche wettelijke begrip ‘fonogram’, te weten ‘iedere *opname* van uitsluitend geluiden van een uitvoering of andere geluiden’ (al moeten we al dadelijk de nuance aanbrengen dat bijvoorbeeld ook elektronisch *gegenereerde* muziek een ‘opname’ kan zijn). Deepfake geluid is geen opname ergens van, maar een zelfstandige creatie.

Verder bedoelen we hier met deepfakes alleen ‘met de computer’ gemaakte beelden, filmpjes of geluiden, niet opnames van *lookalikes*, *soundalikes* of goed geschminkte, goed geklede en goed acterende acteurs.

Wij maken hier verder onderscheid tussen enkele categorieën deepfakes.² De bestaande persoon waar een deepfake van wordt gemaakt noemen we de gedeepfake te persoon. Daarbij onderscheiden wij de ‘bekende deep-

Auteurs

1. Mr. drs. A.J. Trouborst, mr. dr. C.J.S. Vrendenburg en prof. mr. D.J.G. Visser zijn respectievelijk recent afgestudeerd, universitair docent en hoogleraar aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Leiden. Visser is daarnaast advocaat in Amsterdam. De auteurs zijn dank verschuldigd aan mr. P.J. Kreijger voor commentaar

op een eerdere versie van dit artikel.

Noten

2. In de literatuur bestaat (nog) geen vaste terminologie om verschillende deepfakes aan te duiden. Met de door ons genoemde termen pogen wij de verschillen onder woorden te brengen.

fake' en 'onbekende deepfake'. De 'bekende deepfake' is de deepfake van een persoon die bekendheid geniet en nog leeft of heeft geleefd. De 'onbekende deepfake' is een deepfake van een bestaand persoon die geen bekendheid geniet. Tegenover de (on)bekende deepfake staat de 'niet-bestaande deepfake', een deepfake die 'door de computer' is samengesteld uit verschillende kenmerken van talloze personen.³ 'Niet-bestaande deepfake' is misschien een verwarrende term, omdat de deepfake zelf als zodanig uiteraard wel bestaat. 'Niet-bestaand' verwijst naar het feit dat de deepfake de weergave is van een niet-bestaand persoon. Het mag duidelijk zijn dat 'niet-bestaande deepfakes' minder juridische problemen opleveren dan '(on)bekende deepfakes', omdat er bij 'niet-bestaande deepfakes' geen 'slachtoffers' zijn in de vorm van nagebootste echte personen. Daarbij is alleen het publiek het slachtoffer (van misleiding). In het navolgende gebruiken we korthedshalve meestal de term deepfake als synoniem voor 'bekende deepfake', tenzij uit de context anders blijkt.

Waar worden deepfakes voor gebruikt?

Deepfakes worden gebruikt om mensen te *misleiden* – bijvoorbeeld in de vorm van nepnieuws of misleidende reclame – en om te chanteren, te kwetsen of te schaden, bijvoorbeeld door de creatie van *deepnudes*: video's waarin mensen ongevraagd in pornovideo's worden verwerkt.⁴ Ook niet-bestaande deepfakes worden hiervoor gebruikt: er zijn ook commerciële bedrijven op de markt die foto's van dergelijke niet-bestaande personen verkopen, voor (misleitend) gebruik op bijvoorbeeld datingsites e.d. Wanneer deepfakes worden gebruikt om te misleiden zal dat naar onze inschatting vrijwel altijd onrechtmatig zijn. Op grond waarvan precies en jegens wie, daar komen we op terug. Misleiden, opzettelijk iemand iets laten geloven, doen of nalaten is immers heel snel schadelijk voor die persoon of voor anderen en in Nederland in strijd met hetgeen volgens (on)geschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt. Gebruik in het handelsverkeer zal bovendien al snel in strijd zijn met wetgeving over oneerlijke handelspraktijken e.d.

Deepfakes worden ook gebruikt voor entertainmentdoeleinden. Bekende voorbeelden zijn een *voice clone* waarin het lijkt of Jay-Z Shakespeares 'To be, or not to be' rapt⁵ en een alternatieve kerstboodschap van de Engelse televisiezender Channel 4 waarin een deepfake van Queen Elizabeth op ludieke wijze waarschuwt voor de mogelijke gevaren van desinformatie.⁶ Ook is het mogelijk om deepfakes van (overleden) bekende artiesten te laten 'optreden' in nieuwe films, als hologrammen tijdens live concerten en 'op te nemen' op nieuwe geluidsopnames. Deepfakes worden ook gebruikt in allerlei 'tributes' (eerbetuigingen) en parodieën die niet bedoeld zijn om te misleiden. Deze kunnen worden beschouwd als moderne versies van aloude *lookalike* en *soundalike* wedstrijden.

Deepfakes worden ook gebruikt om op indringende wijze aandacht te vragen voor maatschappelijke kwesties, in beginsel zonder de bedoeling om verwarring te wekken, waarbij het risico van verwarring evenwel tamelijk groot is. Een voorbeeld daarvan vormt de deepfake video van De Correspondent 'waarin 'premier Mark Rutte' verregaande klimaatmaatregelen aankondigt'.⁷

Beste Mark Rutte, zo klink je als je #klimaatleiderschap toont

Stel dat Nederland een premier zou hebben die het klimaat wél serieus neemt, dan zou je vandaag deze toespraak horen. Deel deze *deepfake* video als je ook wil dat de echte Mark Rutte #klimaatleiderschap toont.

Plan van behandeling

In het vervolg bespreken we, in oplopende mate van juridische complexiteit, eerst de rechten van de maker van een deepfake, vervolgens de rechten van makers van materiaal dat in deepfakes wordt verwerkt, en *last but not least* de positie van de gedeeffakete persoon en zijn nabestaanden.

Rechten van de maker van een deepfake

Auteur

We beginnen met de rechten van de maker van een deepfake. De maker van een deepfake, bijvoorbeeld van een (audio)visuele deepfake of *voice clone*, zal in de regel als auteursrechthebbende worden aangemerkt. In dit opzicht wijken deepfakes niet af van andere creaties die tot stand komen met behulp van technische hulpmiddelen, waaronder artificiële intelligentie. Of je nu een schilderij maakt met een kwast, componeert op een computer of fotografeert met een intelligente camera, er is in de regel ruimschoots sprake van de vereiste originaliteit: 'persoonlijk stempel' naar Nederlands recht⁸ en 'eigen intellectuele schepping'⁹ naar Europees recht en volgens de Hoge Raad komt dat op hetzelfde neer.¹⁰ De maker van een deepfake is een 'maker' van een 'werk' (van letterkunde, wetenschap of kunst), bijvoorbeeld van een 'filmwerk', in de zin van artikel 1 en 10 Auteurswet.

De maker van een deepfake zal in de regel als auteursrecht-hebbende worden aangemerkt

Daarmee heeft de maker het recht zijn (eigen) werk openbaar te maken en te verveelvoudigen behoudens de beperkingen bij de wet gesteld, waaronder het citaatrecht en de parodie-exceptie. De maker van een deepfake kan dus zelf beslissen over de exploitatie ervan: gratis 'viraal' op sociale media of videoplatformen, of betaald als *video-on-demand*, in de bioscoop, in een stadion of op televisie. De exploitatierechten, -beperkingen en -problemen zullen niet wezenlijk verschillen van ander beschermd audiovisueel materiaal, als speelfilms, videoclip, commercials, filmpjes van influencers en televisieprogramma's.

Een interessante variant doet zich nog wel voor wanneer een deepfake *personage* onderdeel wordt van een door iemand anders geproduceerde film. Dan is de maker van die deepfake niet de maker (filmproducent) van de film als geheel, maar iemand 'die tot het ontstaan van het filmwerk een daartoe bestemde bijdrage van scheppend karakter [heeft] geleverd'.¹¹ Dan worden al zijn auteursrechtelijke verbodsrechten behoudens andersluidend beding geacht te zijn overgedragen aan de filmproducent, in ruil waarvoor hij wel een wettelijke aanspraak heeft op een bij de 'eindexploitant' (meestal de kabeldistributeur) collectief te incasseren 'proportionele billijke vergoeding' voor bepaalde openbaarmakingsvormen.

Voor de fijnproevers, maar commercieel ook niet geheel onbelangrijk, is van belang of de maker van een deepfake *naast* het auteursrecht ook nog een beroep kan doen op een van de zogenaamde (aan het auteursrecht) 'naburige rechten' van uitvoerenden, producenten en omroepen, opgenomen in de Wet op de Naburige rechten (WNR). Qua verbodsrechten schiet hij er niet zo veel mee op en is het nogal dubbelop, maar het kan hem wel aanvullende vergoedingsaanspraken opleveren.

Producent

Het is aannemelijk dat de maker van een *bewegende* deepfake ook als 'producent van de eerste vastleggingen van films' in de zin van artikel 7a WNR kan worden aangemerkt. Daarmee heeft hij 'extra' reproductierechten,

waardoor hij bijvoorbeeld in aanmerking kan komen voor 'Thuiskopie-vergoeding', de heffing voor het privé-kopiëren van beeld en geluid. De maker van deepfake geluid kan vermoedelijk worden gekwalificeerd als een 'producent van fonogrammen' (de natuurlijke of rechtspersoon die een fonogram voor de eerste maal vervaardigt of doet vervaardigen), hoewel deepfake geluid eigenlijk geen 'fonogram' (iedere opname van uitsluitend geluiden van een uitvoering of andere geluiden) is. Maar tegenwoordig geldt voor veel muziek dat bij het vastleggen daarvan niet of nauwelijks 'opname'-techniek te pas komt, maar er rechtstreeks 'op de computer' iets gemaakt wordt. Producenten van dergelijke muziek worden zonder meer als naburige rechthebbenden aangemerkt van de opnames die zij exploiteren op digitale platforms als Spotify, Apple Music en YouTube. Via collectieve belangenorganisatie Sena krijgen zij geld voor de openbaarmaking op radio en televisie en de openbaarmaking ter plaatse. De maker van een audio deepfake is in juridische zin ook een fonogrammenproducent in de zin van de WNR.

Uitvoerend kunstenaar

Enigszins in terra incognita, en in ieder geval in de stratosfeer van auteursrechtelijke (eigenlijk: naburrechtelijke) ingewikkeldheid, sluiten wij niet uit dat de maker van een deepfake misschien ook nog als 'uitvoerend kunstenaar' in de zin van de WNR zou kunnen worden aangemerkt, met de daarmee samenhangende rechten en vergoedingsaanspraken. Maar dit is zeker geen onomstreden gedachte.

Denk aan een bewegend tekenfilmfiguurtje. Dat is zeker auteursrechtelijk beschermd en de maker ervan is mede-rechthebbende op de tekenfilm. Het is echter niet gebruikelijk om de tekenaar van een bewegend tekenfilmfiguurtje, de 'animator', op één lijn te stellen met een acteur. Ook al speelt de tekenfilmfiguur eenzelfde rol als een acteur, soms zelfs naast echte acteurs. Is iemand die een deepfake maakt aan te merken als een 'toneelspeler,

Voor de fijnproevers, maar commercieel ook niet geheel onbelangrijk, is van belang of de maker van een deepfake *naast* het auteursrecht ook nog een beroep kan doen op een van de zogenaamde (aan het auteursrecht) 'naburige rechten'

3. Een even fascinerend als verontrustend inkijkje in dit verschijnsel wordt geboden in een artikel in de New York Times uit november 2020, zie [nytimes.com/interactive/2020/11/21/science/artificial-intelligence-fake-people-faces.html](https://www.nytimes.com/interactive/2020/11/21/science/artificial-intelligence-fake-people-faces.html).

4. S. Kulk, 'Deepnudes aanpakken met IE-recht?', *IER* 2021/1, p. 3-5.

5. 'Jay-Z raps the "To Be, Or Not To Be" soliloquy from Hamlet', *Speech Synthesis*, YouTube, 24 april 2020.

6. 'Deepfake Queen: 2020 Alternative Christmas Message', *Channel 4*, YouTube, 25 december 2020.

7. decorrespondent.nl/12846/verantwoording-hoe-onze-deepfake-klimaattoespraak-van-mark-rutte-tot-stand-kwam-en-waar-die-op-is-gebaseerd/1415744814-4527c8cb. Vindplaats deepfake video: decorrespondent.nl/12847/beste-mark-rutte-zo-klank-je-als-je-klimaatleiderschap-toont.

8. HR 30 mei 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC2153 (*Erven Endstra/Nieuw Amsterdam*), *NJ* 2008/556, m.nt. EJD, *AMI* 2008/12, m.nt. MRF5, *IER* 2008/58, m.nt. JMBS.

9. HvJ EU 1 december 2011, C-145/10, ECLI:EU:C:2011:798 (*Painer*), *NJ* 2013/66, m.nt. PBH, *AMI* 2012/6, m.nt. MvE, *IER* 2012/15, m.nt. Schaafsma en Geerts, *Mf* 2012/8, m.nt. Rörsch.

10. HR 22 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY1529 (*Stokke/H3 Products*); HR 12 april 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY1532 (*Stokke/Fikszo*) en HR 12 april 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY1533 (*Hauck/Stokke*), *NJ* 2013/501-503, m.nt. PBH, *AMI* 2013/8, m.nt. KJK en *IER* 2013/50 (alleen *Stokke/Fikszo*), m.nt. Geerts.

11. Art. 45a lid 2 Aw.

zanger, musicus, danser en iedere andere persoon die een werk van letterkunde, wetenschap of kunst of een uiting van folklore opvoert, zingt, voordraagt of op enige andere wijze uitvoert, alsmede de artiest, die een variété- of circusnummer of een poppenspel uitvoert? Daar is het nodige voor en tegen te zeggen.

Wij volstaan hier met een vergelijking met de makers van *electronic dance music*. Op grond van artikel 1 sub b WNR wordt onder 'opnemen' het vastleggen van geluiden, beelden of een combinatie daarvan verstaan. Makers van elektronische dansmuziek leggen geen geluiden vast, maar het signaal van elektronische muziekinstrumenten en met de computer gegenereerde hoorbare muziek, waardoor er strikt genomen geen sprake is van een opname van een uitvoering in de zin van de WNR. In de literatuur wordt echter aangenomen dat de strekking van de WNR met zich brengt dat ook het vastleggen van hoorbare muziek onder het begrip 'opname van een uitvoering' valt, voor zover de uitvoering kwalificeert als persoonlijke creatieve activiteit.¹² In plaats van het vastleggen van door de computer gegenereerde hoorbare muziek, leggen makers van (audio)visuele deepfakes door de computer gegenereerde zichtbare beelden vast. Wanneer de maker een persoonlijke artistieke bijdrage levert aan de uitvoering van de deepfake, zou de maker van een deepfake daarom ook als uitvoerend kunstenaar moeten worden aangemerkt. Hierin schuilt met name een economisch belang: als uitvoerend kunstenaar kan de maker van een visuele deepfake aanspraak maken op de vergoedingsrechten voor uitvoerende kunstenaars. Om op te treden tegen onrechtmatig gebruik van de deepfake zal de kwalificatie als uitvoerend kunstenaar van beperkte betekenis zijn. In veel gevallen kan de maker van een deepfake immers al een beroep doen op zijn auteursrecht of naburig recht als producent.

Rechten van makers van materiaal dat in deepfakes wordt verwerkt

Voor de creatie van deepfakes moet het gebruikte *deep learning*-systeem worden gevoed met materiaal van de persoon waarvan een deepfake wordt gemaakt. Voor de *voice clone* van Jay-Z zijn opnamen van de stem van de rapper nodig. Voor de deepfake van Queen Elizabeth zijn beelden nodig van haar gezicht.

Wanneer herkenbaar bestaande, auteursrechtelijk beschermde (film)beelden zijn overgenomen, is in de regel auteursrechtelijke toestemming nodig van de producent van die filmbeelden.

Voor de vraag in hoeverre het gebruik van een geluidsoptname (fonogram) in een deepfake als (gedeeltelijke) reproductie in de zin van de Wet op de naburige rechten kwalificeert, kan aansluiting worden gezocht bij het *Pelham*-arrest, waarin het Hof van Justitie oordeelde over de gedeeltelijke reproductie van fonogrammen als *sound sam-*

ples.¹³ In dit arrest geeft het Hof invulling aan het begrip 'volledige of gedeeltelijke reproductie' van een fonogram in de zin van artikel 2 onder c van de Auteursrechtlijn.¹⁴ Het Hof overweegt dat onder gedeeltelijke reproductie in beginsel ieder gebruik van een geluidsfragment, 'hoe kort dan ook', moet worden verstaan.¹⁵ Er is evenwel geen sprake van een reproductie wanneer een geluidsfragment van een fonogram 'in een gewijzigde en voor het oor onherkenbare vorm' in een nieuw werk wordt gebruikt.¹⁶ Bij de creatie van een *voice clone* wordt het fonogram van de stem enkel gebruikt om patronen in de te klonen stem te herkennen. Op basis van deze patronen kan de computer een *voice clone* genereren. Er worden dus geen fragmenten uit fonogrammen gereproduceerd, waardoor het recht van de fonogrammenproducent niet wordt geschonden.

In veel gevallen zal een fragment uit een film worden beschermd door het auteursrecht. Daarnaast worden films beschermd door het naburig recht van de filmproducent. Het naburig recht is in het bijzonder relevant voor de gevallen waarin een fragment van een film (qua tijdsduur of uitsnede) niet door het auteursrecht wordt beschermd, omdat het fragment de auteursrechtelijke werktuets niet doorstaat. De vraag in hoeverre het gebruik van een filmfragment in een (audio)visuele deepfake, als 'volledige of gedeeltelijke reproductie' in de zin van de WNR valt aan te merken, moet wat ons betreft worden beantwoord naar analogie van sound samples van fonogrammen. Het reproductierecht van de filmproducent wordt immers eveneens geregeld in artikel 2 van de Auteursrechtlijn. Dit brengt mee dat het gebruik van een (audio)visuele opname, hoe kort dan ook, kwalificeert als een (gedeeltelijke) reproductie, tenzij de opname in een gewijzigde en voor het oog onherkenbare vorm wordt gebruikt. Voor de beoordeling moet een audiovisuele deepfake op normale snelheid worden afgespeeld. Overname van bijvoorbeeld één filmframe, dat pas zichtbaar is als je ieder filmframe afzonderlijk bekijkt, levert derhalve geen inbreuk op.

Of inbreuk wordt gemaakt op het naburig recht van de filmproducent, moet steeds in het concrete geval worden beoordeeld. Bij de deepfake van koningin Elizabeth heeft een actrice de rol van de Queen gespeeld. In de nabewerking werd het gezicht van de actrice vervangen door een deepfake van de koningin. Een filmmaker kan slechts een beroep doen op zijn rechten voor zover beeldmateriaal van het gezicht op een voor het oog herkenbare vorm wordt gebruikt. De kans hierop is nihil, omdat het gezicht door de computer is gegenereerd op basis van tal van opnames. Het is belangrijk om te realiseren dat het om herkenning van een specifieke *opname* van het gezicht moet gaan en niet de herkenbaarheid van het gezicht zelf.

Nabuurrechtelijke inbreuk door een deepfake is evenwel niet uitgesloten. In een *expression swap* van voor-

Wanneer de maker een persoonlijke artistieke bijdrage levert aan de uitvoering van de deepfake, zou de maker van een deepfake ook als uitvoerend kunstenaar moeten worden aangemerkt

Deepfake van Queen Elizabeth

- Boven: Actrice Debra Stephenson in de studio.
- Midden: Deepfake: *faceswap* met het gezicht van Queen Elizabeth. De achtergrond is door de makers toegevoegd in de nabewerking.
- Onder: Channel 4 heeft zelf opnames gemaakt in de studio. Het risico op inbreuk op materiaal van derden is beperkt tot materiaal dat voor de *faceswap* is gebruikt (geel). De kans hierop is nihil.

malig president Obama zijn slechts de gesproken tekst, zijn mimiek en bewegingen van zijn mond aangepast.¹⁷ Veruit het grootste deel van de oorspronkelijke filmopname is ongewijzigd overgenomen, waardoor hier wel sprake is van een schending van naburige rechten, en vermoedelijk ook van auteursrechten.

Als sprake is van een reproductie van een opname, dan kan dit geoorloofd zijn op basis van het citaatrecht en de parodie-exceptie. Een geluid- of beeldcitaat is toegestaan, wanneer aan de eisen van artikel 15a Auteurswet en artikel 10 WNR wordt voldaan en het fragment een dialoog aangaat met het werk waarin het wordt overgenomen, bijvoorbeeld bij wijze van hommage, protest of maatschappijkritiek.¹⁸ Men kan zich overigens afvragen of citeren in een deepfake in overeenstemming is met de regels in het maatschappelijke verkeer. Het citeren in een context die nep is kan mogelijk onwenselijk worden geacht.

Er is sprake van een parodie wanneer een bestaand werk, weliswaar met duidelijke verschillen, wordt nagebootst en er aan humor wordt gedaan of de spot wordt gedreven.¹⁹ Bij deepfakes is de vraag of er duidelijke ver-

In veel gevallen zal een fragment uit een film worden beschermd door het auteursrecht. Daarnaast worden films beschermd door het naburig recht van de filmproducent

schillen met het bestaande werk aanwezig zijn. In de hiervoor aangehaalde Obama-deepfake zijn de visuele verschillen met het originele materiaal bijvoorbeeld beperkt tot de gewijzigde expressie. Slechts uit de gesproken tekst kun je opmaken dat het gaat om een deepfake, waaruit het parodiërende karakter kan blijken. Steeds in het concrete geval zal beoordeeld moeten worden of een beroep op de parodie-exceptie mogelijk is.

Rechten van de gedeepfakete persoon

In '(on)bekende deepfakes' zijn persoonskenmerken, zoals het gelaat of de stem, van een bestaande persoon te herkennen. Het lijkt ons evident dat er sprake is van een portret in de zin van artikel 21 Auteurswet wanneer de deepfaketechniek wordt gebruikt om doelbewust een herkenbare afbeelding van een specifieke bestaande persoon te genereren. De maker van een deepfakeportret of een derde handelt onrechtmatig tegenover de geportretteerde wanneer het portret openbaar wordt gemaakt terwijl een redelijk belang van de geportretteerde zich daartegen verzet.²⁰ Ook een louter financieel belang is aan te merken als een redelijk belang in de zin van artikel 21 Auteurswet.²¹

12. Spoor, Verkade & Visser 2019/17.12.

13. HvJ EU 29 juli 2019, C-476/17,

ECLI:EU:C:2019:624 (*Pelham*).

14. Richtlijn 2001/29/EG.

15. HvJ EU 29 juli 2019, C-476/17,

ECLI:EU:C:2019:624 (*Pelham*), r.o. 29.

16. HvJ EU 29 juli 2019, C-476/17,

ECLI:EU:C:2019:624 (*Pelham*), r.o. 31.

17. 'You Won't Believe What Obama Says In This Video!', *BuzzFeedVideo*, YouTube, 17 april 2018.

18. HvJ EU 29 juli 2019, C-476/17,

ECLI:EU:C:2019:624 (*Pelham*), r.o. 72;

Schipper, *AMI* 2019/5, p. 165.

19. HvJ EU 3 september 2014, C-201/13,

ECLI:EU:C:2014:2132 (*Deckmyn*), r.o. 33.

20. Art. 21 Aw; Spoor, Verkade & Visser 2019/6.1.

21. HR 19 januari 1979,

ECLI:NL:HR:1979:AC6461, *NJ* 1979/383, m.nt. L. Wichers Hoeth ('t *Schaep met de Vijf Pooten*).

Op dit moment is cassatie aanhangig in de zaak over de Max Verstappen lookalike in een Picnic-commercial die volgens Hof Amsterdam niet als 'portret' in de zin van artikel 21 Auteurswet kon worden gekwalificeerd.²² Het is mogelijk dat de Hoge Raad daar, in navolging van de A-G, anders over denkt,²³ maar het is o.i. niet goed denkbaar dat een opzettelijk deepfake portret *niet* als een 'portret' in de zin van het portretrecht zou worden aangemerkt. Dit staat uiteraard los van de vraag of de geportretteerde vervolgens een redelijk belang heeft om zich te verzetten tegen de openbaarmaking van zijn portret.

Bij een 'niet-bestaande deepfake' is er naar zijn aard geen sprake van een portret (van een bestaand persoon) en dus ook geen geportretteerde die zich zou kunnen verzetten tegen het gebruik van een portret in een deepfake. Wat betreft een bestaande persoon, menen wij dat deze in de regel een redelijk belang heeft om zich te verzetten tegen misleidend of verwarrend gebruik van zijn portret in een deepfake. Wij zijn geneigd dit aan te nemen niet alleen ten aanzien van 'Bekende Nederlanders' (en buitenlanders), maar van alle personen. Het gebruik van een deepfake die misleidt zal wel haast automatisch schade toebrengen, ook aan een onbekende, maar wel echt bestaande persoon, op het moment dat hij, wanneer en door wie dan ook wordt herkend. Dit geldt per definitie voor *deepnudes* die tegen hun wil in porno figureren, maar ook voor alle al dan niet grappig bedoelde filmpjes waarbij mensen op het verkeerde been worden gezet. De schadelijke gevolgen rechtvaardigen onzes inziens een andere benadering van het portretrecht wanneer sprake is van deepfakes, in de zin dat de geportretteerde *per definitie* geacht moet worden een redelijk belang te hebben dat zich verzet tegen het gebruik van zijn portret in een deepfake. Het portretrecht heeft in dat geval het karakter van een absoluut verbodsrecht op grond waarvan de geportretteerde de deepfake kan verbieden dan wel daarvoor een vergoeding kan vragen.

Uiteraard is verdedigbaar dat op enig moment en bij bepaalde gebruiksvormen de vrijheid van meningsuiting of de kunstvrijheid zou kunnen prevaleren. *De Correspondent* is ongetwijfeld van mening dat dit geldt voor haar fake 'Mark Rutte'. Een uitzondering is ook denkbaar voor deepfakes waarbij sprake is van een zeer duidelijk herkenbare parodie of persiflage.²⁴ Wij menen evenwel dat het gevaar van verwarring en misleiding levensgroot is en een 'gedeepfake persoon' een zeer sterk recht zou moeten hebben dat slechts in bijzondere uitzonderingsgevallen voor de informatievrijheid zou moeten wijken. Om recht te doen aan dit o.i. zeer zwaarwegend belang

van de 'gedeepfake persoon' is het goed denkbaar om aan deepfake geportretteerden een naburig recht vergelijkbaar met dat van de uitvoerend kunstenaar toe te kennen. Deze gedachte wordt hierna nader uitgewerkt.²⁵

Voice clones

Voor persoonskenmerken anders dan het portret, zal een beroep op de zorgvuldigheidnormen van artikel 6:162 BW of de AVG moeten en kunnen worden gedaan.²⁶ De AVG beschermt alle informatie over een geïdentificeerde of identificeerbare natuurlijke persoon. Onder meer een fragment van een stem kwalificeert als persoonsgegevens.²⁷ In de AVG wordt een ruime definitie van 'verwerking' gehanteerd – onder meer het verzamelen, opslaan, wijzigen, gebruiken en verspreiden van gegevens vallen hieronder – waardoor de AVG niet alleen betrekking heeft op de verspreiding van deepfakes, maar ook op het genereren ervan. Overigens is de werkingssfeer van de AVG beperkt tot levende personen, waardoor nabestaanden er geen beroep op kunnen doen.

Overleden personen in deepfakes

Na het overlijden van een persoon kan een beperkte kring van nabestaanden zich tegen openbaarmaking van een portret van de overledene verzetten voor zover zij een redelijk belang hebben.²⁸ De vraag in hoeverre een louter financieel belang van de nabestaanden als redelijk belang moet worden aangemerkt is nog niet beantwoord door de Hoge Raad. In de literatuur wordt aangenomen dat nabestaanden het portretrecht kunnen exploiteren wanneer de maatschappelijke opvattingen het commercieel portretrecht van de nabestaanden als redelijk erkennen.²⁹ De opkomst van deepfakes maakt deze discussie weer actueel. Met de deepfaketechniek kunnen overleden personen immers als het ware digitaal tot leven worden gewekt.

Betere bescherming van gedeepfake personen

Het schematische overzicht geeft de wettelijke regelingen weer waarop de betrokkenen bij een deepfake naar huidig recht een beroep kunnen doen ter bescherming van hun rechten en belangen, voor zover uiteraard is voldaan aan de criteria van de betreffende regelingen. Naar wij menen is het huidige wettelijk kader niet voldoende toegerust op het verschijnsel van deepfakes. Met name de mate van de bescherming van de gedeepfake persoon en zijn nabestaanden schiet tekort in het licht van de impact en de schade die het gevolg kunnen zijn van een deepfake. De

De schadelijke gevolgen rechtvaardigen onzes inziens een andere benadering van het portretrecht wanneer sprake is van deepfakes, in de zin dat de geportretteerde *per definitie* geacht moet worden een redelijk belang te hebben dat zich verzet tegen het gebruik van zijn portret in een deepfake

Met name de mate van de bescherming van de gedeeffakete persoon en zijn nabestaanden schiet tekort in het licht van de impact en de schade die het gevolg kunnen zijn van een deepfake

positie van (nabestaanden van) gedeeffakete personen kan worden verbeterd door naast het portret ook andere persoonskenmerken te beschermen, het commercieel portretrecht van overledenen te erkennen en/of door de introductie van een naburig recht voor de gedeeffakete persoon.

Bescherming van persoonskenmerken

Het portret van levende personen wordt beschermd door het portretrecht. Het is o.i. wenselijk om naast het portret ook andere persoonskenmerken, in het bijzonder de stem, te beschermen tegen de mogelijke gevolgen van deepfakes. Op dit moment is een opname van enkele seconden van een stem al voldoende om met de deepfaketechniek een *voice clone* te maken. De bescherming van én tegen (ongewenste) exploitatie van persoonskenmerken zou bevorderd worden door het erkennen van een zelfstandig vermogensrecht op de commerciële aspecten van persoonskenmerken in het algemeen. Dit ligt in lijn met wat in het verleden door Pinckaers is voorgesteld³⁰ en met wat Dommering heeft verdedigd.³¹ Dit zou het mogelijk maken dat iemand een kloon van zijn stem kan licentïëren, zodat deze gebruikt kan worden om reclames of luisterboeken ‘in te spreken’, zonder daar zelf nog enige inspanning voor te leveren.

Erkenning van commercieel portretrecht van overledenen

Legendes als Marilyn Monroe, Elvis Presley en Edith Piaf leven ook tientallen jaren na overlijden nog voort in het collectieve geheugen. Het is niet ondenkbaar dat een deepfake van hun persoon commerciële waarde heeft. Door het commercieel portretrecht van een overleden persoon te erkennen, zou het voor nabestaanden (of de erfgenamen, wanneer het commercieel portretrecht overdraagbaar of overerfbaar is) mogelijk worden om het portret ook na de dood te exploiteren. Naast het portret, kan hetzelfde mogelijk worden gemaakt voor andere persoonskenmerken, zoals de stem. Hier willen wij ons evenwel beperken tot situaties waar gebruik wordt gemaakt van deepfakes.

Een naburig recht voor de gedeeffakete persoon

Naar huidig recht kan een persoon optreden tegen een deepfake op grond van de AVG en/of op grond van het portretrecht indien hij een redelijk (privacy of commercieel) belang heeft dat zich verzet tegen het gebruik van zijn portret. In de wetenschap dat deepfake technologie sterk in ontwikkeling is en het fenomeen *here to stay*, kunnen wij ons een groeiende behoefte voorstellen – van zowel de gedeeffakete persoon als zijn/haar nabestaan-

Belanghebbende	Wettelijke regeling
Gedeeffakete persoon	Portretrecht (indien redelijk belang), AVG
Personen wiens kenmerken worden gebruikt in de deepfake (m.n. stem)	OD, AVG
Nabestaanden van de gedeeffakete persoon	Portretrecht (indien redelijk belang)
De acteur in de deepfake	Naburig recht
De maker van de deepfake	Auteursrecht, naburig recht als (fonogrammen)producent en evt. als uitvoerend kunstenaar
Makers van materiaal dat in de deepfake wordt verwerkt	Auteursrecht, mogelijk naburig recht van filmproducent

22. Hof Amsterdam 2 juni 2020, ECLI:NL:GHAMS:2020:1410 (*Picnic/Mavic & Verstappen*).

23. Advocaat-generaal Hartlief denkt er anders over in zijn conclusie d.d. 8 oktober 2021 (ECLI:NL:PHR:2021:953): volgens hem is de Max Verstappen lookalike in een Picnic-commercial wél als portret van Verstappen te kwalificeren (randnummer 4.6).

24. Vgl. Conclusie A-G Hartlief, ECLI:NL:PHR:2021:953 (*Picnic/Mavic & Verstappen*), randnummer 3.23.

25. Wij zijn op deze gedachte gekomen

tijdens onze gesprekken over dit onderwerp. Tijdens het schrijven van dit artikel is ons gebleken dat dit ook al eerder is bedacht en voorgesteld door (in ieder geval) M. Pavis in haar artikel ‘Rebalancing our regulatory response to Deepfakes with performers rights’, *The International Journal of Research into New Media Technologies* 2021, vol. 27(4), p. 974-998. Mogelijk zijn nog meer mensen op deze gedachten gekomen.

26. Portretten kunnen ook via de AVG worden beschermd, zie daarover Spoor,

Verkade & Visser, par. 6.10 en Vreeling, *IER* 2021/29, maar de consensus is dat die bescherming voor portretten niet veel toevoegt aan het portretrecht van art. 21 Aw.

27. Rb. Midden-Nederland 9 januari 2020, ECLI:NL:RBMNE:2020:24, *AMI* 2020/3-4, m.nt. A.M. van Aerde (*Stemfragment*).

28. Art. 21 Aw.

29. Spoor, Verkade & Visser 2019/6.17.

30. J.C.S. Pinckaers, *From Privacy toward a new Intellectual Property Right in Persona* (diss. Amsterdam UvA), Den Haag: Kluwer

1996. Zie ook Pinckaers, *Het object van bescherming: van portret naar persona*, in: *Commercieel portretrecht*, 2009, p. 31-40.

31. Dommering, ‘Van “Ja zuster, nee zuster” naar “Discodans”’: de lange weg naar commerciële informatieprivacy’, in: *Commercieel portretrecht*, deLex, 2009, p. 259-271, sprekend over een ‘informatieel zelfbeschikkingsrecht’ en “The Portrait of a Gentleman” – The Cruiff Case’, in: *Intellectual Property and Sports, Essays in honour of Bernt Hugenholz*, Wolters Kluwer, 2021, p. 75-84.

Wij achten het wenselijk dat de gedeepfake te persoon voor het gebruik van dat materiaal voor de vervaardiging van deepfakes toestemming kan verlenen dan wel dat hij/zij dit gebruik kan verbieden

den – aan verdergaande juridische middelen teneinde een deepfake te kunnen verbieden dan wel daarvoor een vergoeding te kunnen vragen. In plaats van de hierboven genoemde partiële ‘verabsolutering’ van het portretrecht, een vergaande wettelijke bescherming van persoonskenmerken en de erkenning van een commercieel portretrecht van een overleden persoon in het algemeen, zien wij het toekennen van een naburig recht van de uitvoerend kunstenaar aan de gedeepfake te persoon als alternatief om de positie van de gedeepfake te persoon te beschermen. De deepfake zou gekwalificeerd kunnen worden als het equivalent van (de (reproductie van een) opname van) een uitvoering. Het is geen opname en het is geen uitvoering door de gedeepfake te persoon, maar het wekt de indruk dat wel te zijn.

Voor de creatie van een deepfake is een grote hoeveelheid beeld- en audiomateriaal van een bepaalde persoon nodig. Wij achten het wenselijk dat de gedeepfake te persoon voor het gebruik van dat materiaal voor de vervaardiging van deepfakes toestemming kan verlenen dan wel dat hij/zij dit gebruik kan verbieden. Dit valt te realiseren door die persoon een naburig recht van een uitvoerend kunstenaar toe te kennen.

Hiertoe zouden de in de WNR neergelegde definities extensief geïnterpreteerd of uitgebreid dienen te worden, zodat de gedeepfake te persoon valt onder de definitie van ‘uitvoerend kunstenaar’ en zijn/haar activiteiten (bewegingen, stemgeluiden etc.) die de input vormen voor de deepfake onder ‘uitvoering’. Zowel de input voor de deepfake als de output zouden gekwalificeerd kunnen worden als (een equivalent van) een uitvoering (of een opname daarvan). Het is denkbaar dat ook zonder wijziging al snel aan deze definities wordt voldaan. Op grond van de WNR dient de activiteit van een uitvoerend kunstenaar immers blijkt te geven van enige persoonlijke inbreng, maar worden verder geen eisen gesteld aan de kwaliteit of originaliteit van de uitvoering of aan de professionaliteit van de uitvoerend kunstenaar. Een kennisclip van een docent kan er onder vallen en de openingsdans van een bruidspaar op een huwelijksfeest zeker ook. Zowel de opname van die clip c.q. dans als het opslaan van die opname op een gegevensdrager en het vervolgens plaatsen of posten ervan op sociale media behoren tot de exclusieve rechten van de uitvoerend kunstenaars.

Strikt genomen is bij het maken van deepfakes echter geen sprake van een opname van een uitvoering of een reproductie daarvan, maar van gebruik van (audio) visueel materiaal van uitvoeringen waarvan met behulp van AI levensechte imitaties worden gecreëerd. Ten behoeve van de gedeepfake te persoon pleiten wij in dit verband voor uitbreiding van het reproductiebeprij met het (her)gebruik van audio-/beeld-/videomateriaal van

uitvoeringen voor het vervaardigen van kunstmatige media, zoals deepfakes. Dit betekent dat in het voorbeeld van de deepfake van Queen Elizabeth zowel de actrice als de Queen moeten instemmen met het gebruik van de opnames van hun uitvoering voor de creatie van de deepfake.

Wat de beschermingsomvang betreft moet worden opgemerkt dat het naburig recht de uitvoerend kunstenaar enkel zeggenschap geeft over de (opname van de) uitvoering en reproductie van de opname ervan als zodanig. Bewerkingen vallen nog wel onder de beschermingsomvang, maar nabootsing van de uitvoering niet. In de tijd dat het naburig recht voor uitvoerend kunstenaars werd ontwikkeld werd het ook niet nodig geacht de beschermingsomvang uit te breiden naar imitaties. Dit zou enkel nut hebben ten aanzien van uitvoeringen door zogenaamde lookalikes en soundalikes, die destijds niet als een zodanig serieuze bedreiging werden beschouwd dat de uitvoerend kunstenaar daartegen beschermd moest worden.³² De mogelijkheid van nabootsing van uitvoeringen door middel van niet van echte personen te onderscheiden deepfakes werd indertijd vanzelfsprekend niet voorzien.

Theoretisch is het mogelijk dat iemand met de deepfake techniek de opname van een uitvoering, bijvoorbeeld van een lied, nabootst. De deepfake lijkt voor het publiek sprekend op de originele opname, maar fragmenten daarvan zijn niet hoorbaar in de deepfake, waardoor er strikt genomen geen sprake is van een inbreukmakende reproductie in de zin van de WNR. Naar wij menen rechtvaardigt dit fenomeen een extensieve interpretatie of een uitbreiding van de inhoud van het naburig recht met iedere synthetische nabootsing in gewijzigde vorm van (de opname van) een uitvoering, die de indruk wekt (de reproductie van) een bestaande opname te zijn zodat voor dergelijke deepfakes ook toestemming nodig is van de uitvoerend kunstenaar.

Voordelen van de erkenning van naburige rechten voor gedeepfake te personen zijn dat deze personen daarmee relatief sterke exclusieve rechten verkrijgen. Naburige rechten van uitvoerende kunstenaars omvatten tevens persoonlijkheidsrechten, gaan over door erfopvolging, en zijn onderhevig aan de beperkingen van artikel 10 WNR (en dienen aldus te worden afgewogen tegen gelegitimeerde rechten, vrijheden en belangen van bijvoorbeeld makers en distributeurs van deepfakes). Tot slot is het naburig recht een internationaal erkend en geharmoniseerd recht, hetgeen voordelen oplevert met betrekking tot de grensoverschrijdende aanpak van – en handhaving van naburig rechten jegens – deepfakes. Nadeel is dat hiervoor mogelijk wijzigingen van de betreffende Europese richtlijnen nodig zullen zijn. Denk-

baar is ook dat de wijzigingen meegenomen worden in een aangepast voorstel voor de AI-verordening van de Europese Commissie.³³ Ook moeten er passende waarborgen worden gevonden, zodat voorkomen wordt dat individuen zonder onderhandelingsmacht, financiële middelen of juridische kennis hun naburige rechten, en daarmee een deel van hun identiteit, al te makkelijk overdragen aan derden.³⁴

Beschermingsduur

De beschermingsduur van bescherming tegen deepfakes voor gedeepfakete personen en hun nabestaanden of erfgenamen is een belangrijk en enigszins arbitrair punt. Auteursrecht duurt tot 70 jaar na de dood, de naburige rechten van uitvoerend kunstenaars duren tot 50 of 70 jaar na de uitvoering of het openbaar maken van de opname van een uitvoering.³⁵ Omdat deepfakes niet te herleiden zijn tot een bepaalde uitvoering of een bepaalde opname is het niet mogelijk (en dus niet wenselijk) om de beschermingsduur te koppelen aan een uitvoering of opname. Het lijkt ons daarom aan te bevelen de beschermingsduur te koppelen aan de sterfdatum van de gedeepfakete persoon en dan aan te sluiten bij de beschermingsduur in het auteursrecht. Wij stellen dus een termijn van 70 jaar *post mortem* voor, overeenkomstig de termijn in het auteursrecht. Op die manier is bescherming tegen deepfakes even lang als die van een auteur.

Deepfakes en handhaving

De opkomst van deepfakes brengt nieuwe uitdagingen mee, met name op het gebied van handhaving van auteursrechten, naburige rechten en rechten op portretten en andere persoonskenmerken. Technologie om deepfakes te herkennen speelt een cruciale rol in de handhaving, maar het blijft een kat-en-muisspel met de technologie om deepfakes te maken. Beter detectietools kunnen worden gebruikt om deepfakesystemen nog beter te maken, en omgekeerd. Het is de verwachting dat het op den duur voor mensen onmogelijk is om een deepfake te identificeren zonder detectietools.³⁶ Het is dus zeer de vraag of onrechtmatig gebruik van auteursrechtelijk en nabuurrechtelijk beschermd materiaal in deepfakes in alle gevallen wordt opgemerkt.

Het recente voorstel voor een AI-verordening schrijft in artikel 52 transparantieplichtingen voor ten aanzien van bepaalde AI-systemen, zoals deepfakes. Op grond van lid 3 moeten 'gebruikers van een AI-sys-

teem dat beeld-, audio- of videomateriaal genereert of bewerkt dat aanzienlijk op bestaande personen, objecten, plaatsen of andere entiteiten of gebeurtenissen lijkt en voor een persoon onterecht als authentiek of waarheidsgetrouw ("deep fake") zou overkomen, [...] bekend [maken] dat het materiaal kunstmatig is gegenereerd of bewerkt'. Een nationale toezichhoudende autoriteit moet toezien op de naleving. De transparantieplichting geldt evenwel niet in geval van uitzonderingen voor legitieme doeleinden (rechtshandhaving, vrijheid van meningsuiting, vrijheid van kunsten en wetenschappen). Wij menen dat de transparantieplichting onverkort zou moeten gelden en de beoordeling of de deepfake al dan niet gerechtvaardigd is op grond van grondrechten/vrijheden niet moet worden overgelaten aan de maker van de deepfake zelf, maar (uiteindelijk) aan een toezichthouder of rechter.

Het is wenselijk dat er op online platformen een effectieve handhavingmethode komt voor het geval een deepfake onrechtmatig is. Het is daarbij wel een vereiste dat bij de beoordeling rekening wordt gehouden met eventuele rechtvaardigingsgronden zoals de vrijheid van meningsuiting, informatievrijheid en de kunstvrijheid, zodat deepfakes waarbij sprake is van een parodie of satire niet ten onrechte worden verwijderd. De handhaving rondom deepfakes is wellicht in te passen in de huidige methodes die onder meer worden gebruikt bij een auteursrechtenschending.

Conclusie

In deze bijdrage hebben wij enkele juridische aspecten van het verschijnsel deepfakes besproken. Wij constateren dat met name de bescherming van de gedeepfakete persoon en zijn/haar nabestaanden tekortschiet wanneer de impact van deepfakes in ogenschouw wordt genomen. Bescherming op grond van het portretrecht is slechts mogelijk indien een redelijk (privacy of commercieel) belang zich verzet tegen de openbaarmaking van het portret en voor zover de belangen van derden niet prevaleren. De rechten van de nabestaanden zijn beperkt in de zin dat onzeker is of zij het portret na het overlijden commercieel kunnen exploiteren, hetgeen relevant kan zijn in geval van bekende deepfakes. Ook de AVG biedt onvoldoende soelaas, aangezien deze geen betrekking heeft op overleden personen.

In deze bijdrage hebben wij gekeken naar mogelijkheden tot verbetering van de bescherming van gedeepfakete per-

De beschermingsduur van bescherming tegen deepfakes voor gedeepfakete personen en hun nabestaanden of erfgenamen is een belangrijk en enigszins arbitrair punt

32. M. Pavis, 'Rebalancing our regulatory response to Deepfakes with performers rights', *The International Journal of Research into New Media Technologies* 2021, vol. 27(4), p. 974-998.

33. Voorstel voor een verordening tot vaststelling van geharmoniseerde regels betreffende artificiële intelligentie (COM(201)206).

34. M. Pavis, 'Rebalancing our regulatory

response to Deepfakes with performers rights', *The International Journal of Research into New Media Technologies* 2021, vol. 27(4), p. 974-998.

35. Art. 12 WNR.

36. European Parliamentary Research Service, Tackling deepfakes in European Policy, 2021, doi:10.2861/325063, p. 71.

De groeiende aandacht voor deepfakes en de op handen zijnde AI-verordening vormen wat ons betreft een goede aanleiding het debat over (de meest wenselijke vorm van) bescherming van gedeepfakete personen te openen

sonen en hun nabestaanden. Denkbaar is een ‘verabsolutering’ van het portretrecht, in een vergaande wettelijke bescherming van persoonskenmerken als vermogensrechten en in de erkenning van een commercieel portretrecht van een overleden persoon en de toekenning van een naburig recht aan de gedeepfakete persoon. Het toekennen van een naburig recht van de uitvoerend kunstenaar

aan gedeepfakete personen lijkt ons de meest elegante oplossing die eveneens eenvoudig is in te passen in het internationale recht. De groeiende aandacht voor deepfakes en de op handen zijnde AI-verordening vormen wat ons betreft een goede aanleiding het debat over (de meest wenselijke vorm van) bescherming van gedeepfakete personen te openen. •